

„Wychowanie w Rodzinie” t. XVIII (2/2018)

nadesłany: 01.06.2018 r. – przyjęty: 06.12.2018 r.

Żaneta MARSZAŁEK-TRZEBIŃSKA*

Ksiądz Wacław Bliziński i jego dzieło na rzecz rodziny wiejskiej w Liskowie (1870–1944)

Father Wacław Bliziński and his efforts for rural families in Lisków (1870–1944)

Streszczenie

Cel: Celem artykułu jest przedstawienie w zarysie działań podjętych przez księdza Wacława Blizińskiego – proboszcza z Liskowa na rzecz rodzin w pierwszej połowie XX wieku.

Metody: W pracy wykorzystano metodę analizy dokumentów i wywiad.

Wyniki: W opracowaniu przedstawione zostały działania i efekty pracy kapłana, który stworzył wzorowy model wsi polskiej początku XX wieku, a Lisków stał się symbolem postępu. W artykule wskazane zostały przykłady podejmowanych przez niego inicjatyw: etapy budowania więzi z rodzinami w parafii, działalność oświatowa na rzecz rozwoju rodzin wiejskich, inicjatywy społeczne na rzecz rodzin i kobiet oraz działalność polityczna.

Wnioski: Jako kapłan, społecznik, poseł i senator działał na rzecz podniesienia poziomu oświaty, kultury, spółdzielczości, organizacji społecznych, zdrowia.

Słowa kluczowe: Wacław Bliziński, Lisków, oświata na wsi, spółdzielczość, wzorowa wieś, sytuacja rodzin w zaborze rosyjskim, rodziny chłopskie XIX/XX wieku.

* e-mail: ztrzebinska@wp.pl

Katedra Historii Oświaty i Wychowania oraz Pedagogiki Porównawczej, Instytut Nauk Pedagogicznych, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Opolski, ul. Oleska 48, 45-052 Opole, Polska. ORCID: 0000-0002-1197-3540.

Abstract

Aim: The purpose of this article is to present an outline of efforts made by father Waclaw Bliziński, a parson in the Lisków parish, to help families in the first half of the 20th century.

Methods: The article was written based on documental analysis and interviews. The outline describes actions, and their effects, undertaken by father Bliziński, a priest who established an exemplary model of an early 20th century Polish village, turning Lisków into a symbol of progress.

Results: This article presents examples of the initiatives of father Waclaw Bliziński: stages of establishing ties with his parishioners' families, educational activity on behalf of developing rural families, increasing the social commitment of families and women, and political activity.

Conclusions: As a priest, social activist, minister and senator, father Waclaw Bliziński acted to raise the level of education, culture, cooperation, social organisations and health.

Keywords: Waclaw Bliziński, Lisków, education in rural areas, cooperation, exemplary village, situation of families in the Russian partition, peasant families of the 19th/20th centuries.

Rodzina kształtuje jednostkę i stanowi podstawę życia społecznego. W dziejach Polski jawi się jako fundament i wartość, a relacje pomiędzy jej członkami wpływają na kształtowanie oblicza narodu, jego mentalności.

Na przełomie XIX i XX wieku dom rodzinny stał na straży tradycyjnych wartości, kultury, religii. Kondycja rodzin w Liskowie na początku XX wieku nie należała do najlepszych. To tu trafia młody ksiądz, który już na początku swej pracy podkreśla, jak ważne są wydzwignięcie z marazmu, wychowanie i oświata, szczególnie chłopskich rodzin.

Ksiądz Waclaw Bliziński, którego życie przypada na lata 1870–1944, to człowiek czynu, obdarzony wieloma zaletami umysłu, wspaniały organizator, społecznik i patriota, którego sukcesem stało się stworzenie wsi wzorcowej „[...] zbiorowiska przenikniętego duchem chrześcijańskiej wspólnoty, jako wielkiej rodziny związanej węzłami uczucia interesów z resztą kraju”¹. Proboszcz Liskowa, z uwagi na posługę kapłańską i pełnienie funkcji z racji zajmowanych stanowisk społecznych i politycznych, uczestniczył w wielu ważnych wydarzeniach lokalnych, krajowych i międzynarodowych, działając w myśl głoszonej dewizy: „Nie cudem, lecz trudem, zostaniemy silnym ludem”. W swej działalności łączył idee społeczne i duszpasterskie, a główną wartością był człowiek (rodzina), jego godność, dobro i rozwój. Kapłan wielokrotnie na plan pierwszy wysuwał troskę o dziecko, jego wychowanie, godne życie, co często było przez rodziców lekceważone lub też niemożliwe do zrealizowania. Zabiegał o kondy-

¹ W. Bliziński, *Przyszedłem Wam przychylić nieba i chleba*, Edytor, Kalisz 2005, s. 94.

cję rodziny, bo wiedział, że nędza, bezradność i zniewolenie hamują każde działanie i wiarę w możliwość poprawy losu.

Lisków w pierwszej połowie XX wieku dzięki inicjatywom ks. Blizińskiego, a przede wszystkim umiejętnemu stymulowaniu przez niego lokalnej społeczności, stał się w okresie dwudziestolecia międzywojennego swoistym fenomenem. Kiedy kapłan przybył do Liskowa w styczniu 1900 roku, nic jeszcze nie zapowiadało zmian, jakie pod jego przewodnictwem nastąpią. Nie był witany owacyjnie, parafianie nie oczekiwali wiele po młodym księdzu. Lisków był wówczas wsią zaniedbaną gospodarczo i moralnie. Zdaniem Marii Moczydłowskiej, w XIX wieku wieś Lisków przedstawiała sobą stan opłakany, panowała tam bieda, a „[...] kradzieże w okolicy mnożyły się z każdym rokiem i Lisków mijano, jako gniazdo złodziejskie, na wzór miejsc zapowietrzonych”². Jego poprzednik na stanowisku proboszcza, ks. Hieronim Romanowicz, określił mieszkańców słowami: „źli ludzie, nic tu zrobić nie można”³. Sam ks. Bliziński natomiast tak wspomina swoje pierwsze zetknięcie się z Liskowem:

„Wieś nieustannie wadziła się i procesowała, z okazji serwitutów, z dworem. Posiadających sztukę czytania, i to przeważnie na własnej książeczce do nabożeństwa, jak to osobiście w pierwszym roku podczas tzw. kolędy sprawdziłem, było zaledwie 13% [...], jeśli co w sąsiedztwie zginęło, to mawiano: Widać, że tędy liskowiak przechodził [...]. Wieś bardzo ubogo się przedstawiała, bo na 100 lichych chałup jedna tylko była murowana [...], kryta słomą, reszta drewniana, walące się strzechy, bez płotów, a już najgorszą chałupą była jednoklasowa szkoła powszechna na całą parafię, droga wyboista, pełna kałuż, błota”⁴.

Była to duża parafia, liczyła około pięć tysięcy trzysta dusz.

Po przyjeździe do Liskowa – wsi oddalonej od Kalisza ok. 30 km Blizińskiego uderzyła przede wszystkim nędza mieszkańców żyjących w skrajnej biedzie materialnej i duchowej, bez braku wiary, że można coś zmienić. Postanowił im pomóc jak tylko potrafił. Rozpoczął od kazania na święto Trzech Króli, gdzie wygłosił słynne już dziś słowa: „Przyszedłem Wam przychylić nieba i chleba”⁵. Tak zaczęło się zapewnianie godnego życia rodzinom w parafii.

Budowanie więzi z rodzinami w parafii

Trudna sytuacja mieszkańców nie zniechęciła kapłana, stanowiła dla niego wyzwanie. Pierwsze spotkania z parafianami nie wróżyły niczego dobrego, bra-

² M. Moczydłowska, *Wieś Lisków na podstawie wiadomości zebranych na miejscu*, Druk „Gazety Kaliskiej”, Kalisz 1913, s. 9.

³ A. Chmielińska, *Wieś polska Lisków w Ziemi Kaliskiej*, Tłocznia Drukarni „Gazety Kaliskiej”, Lisków 1925, s. 33.

⁴ W. Bliziński, *Wspomnienia z mego życia i pracy*, KTPN, Kalisz 2003, s. 31–32.

⁵ Tamże, s. 32.

kowało wzajemnego zrozumienia. Ich bierna postawa spotkała się z ostrą krytyką proboszcza, który zapowiedział, iż: „Od najbliższej niedzieli nie będzie odprawiał uroczystej sumy, ani mówił kazań w niedziele i święta”⁶. Delegaci, którzy przybyli do W. Blizińskiego, byli oburzeni jego postawą, obrzucili go obelgami, ale spotkali się z jego nieugiętym stanowiskiem. Po przeprosinach podjęto próbę współpracy. Pierwszym wyzwaniem było wykończenie świątyni. Następnym krokiem była budowa domu parafialnego, który stał się później ośrodkiem pracy w parafii. To tu miały miejsce pierwsze spotkania mieszkańców: chóru, orkiestry parafialnej i grup duszpasterskich. Bliziński nie traktował ludzi jak poddanych, ale jak gromadę, w której drzemie potencjał. Umiłowanie do śpiewu i muzyki wyniesione przez parafian z domów, osadzenie w kulturze ludowej stało się początkiem wspólnej pracy. Na próbach spotykali się członkowie wielu rodzin. Często też organizowano wyjazdy poza parafię, co jeszcze bardziej przekonywało do pomysłów proboszcza, który mówił, że „Aby nasz lud bawił się, potrzeba dwóch rzeczy: dobrobytu i oświaty, gdyż głodnemu bawić się nie chce, a ciemny bawić się nie umie”⁷.

Ważnym czynnikiem, który niewątpliwie przyczynił się do poznania sytuacji rodzin, była kolęda. Poprzednik W. Blizińskiego z niej zrezygnował, natomiast nowy proboszcz ogłosił chęć poznania parafian, ale zrezygnował z datków na rzecz kościoła, czym zyskał sobie przychylność ludu. Za dobrą współpracę odwdzięczał się proszonym spotkaniami opłatkowym i święconym, które odbywały się na plebani. „Na pierwsze święcone [...] kobiety przyprowadziły chłopów”⁸. Od 1935 roku wprowadził zmianę, bo na opłatek prosił mężczyzn, zaś kobiety na święcone, by „nie pozostawić na uboczu niewiast”⁹. Odwiedzał też rodziny przy okazji święcenia pokarmów w Wielką Sobotę. Jak sam wspomina: „[...] wizyty te zmuszały gospodarzy do robienia gruntownych porządków [...], kontakty te prowadziły do pogłębiania zaufania”¹⁰.

Ważnym dziełem służącym wydzwignięciu rodzin stała się walka z powszechnym pijaństwem. Już w 1900 roku zostało założone Parafialne Bractwo Trzeźwości. Jego celem była walka z plagą pijaństwa i wskazywanie zagrożeń wynikających z nadużywania alkoholu, edukacja dzieci i ich rodziców. Proboszcz wprowadził deklarację abstynencji dla dzieci pierwszokomunijnych do 20. roku życia oraz nakaz nauki czytania i pisania. Wiązało się to z obowiązkiem posyłania dzieci do ochronek, które zakładał na terenie parafii. Dodatkowo, ksiądz Bliziński deklarował swoje wsparcie w organizacji wesela bez wódki. Ogłaszał z ambony, że zwróci młodemu połowę opłaty za ślub oraz zaszczyci swą osobą takie wesele. Innym elementem wychowawczym i profilaktycznym było

⁶ Tamże, s. 33.

⁷ W. Bliziński, *Przyszedłem...*, dz. cyt., s. 74.

⁸ Tenże, *Wspomnienia...*, dz. cyt., s. 33.

⁹ J. Kostańska-Szewczyk, *Pamiętnik z mego życia*, Poznań 2005 [rkps. 22 strony], s. 8.

¹⁰ W. Bliziński, *Wspomnienia...*, dz. cyt., s. 42.

wskazywanie wyróżniających się właściwą postawą rodzin w prasie lokalnej. Szybko sojusznikami w tej kwestii stały się kobiety, które nie mogły sobie poradzić z nałogiem mężów. Małżonki ziemian z okolicznych dworów i członkinie kół działających przy parafii przyczyniały się do stopniowego wyparcia alkoholizmu. O tym, jaki rozgłos zyskały te działania, świadczy fakt, że w 1911 roku Bliziński otrzymał propozycję współpracy od Towarzystwa Zupełniej Wstrzemięźliwości od Spożywania Napojów Alkoholowych „Przyszłość” z Warszawy. Towarzystwo oferowało przysłanie do Liskowa instruktorek. Za takie wsparcie podziękował, wierząc, iż sam jest w stanie zwalczać alkoholizm. W 1910 roku mówił, że: „Wódka zawsze była i jest doradcą, gdzie krople jej sączyć zaczynają, tam, jak towarzysze niedostępni, idą w ślad za nią ruina moralna i materialna”¹¹.

Po dwudziestu latach posługi duszpasterskiej w parafii proboszcz liskowski z zadowoleniem pisał: „Z radością stwierdzam, że już po dwudziestu latach pasterzowania, pijaków nałogowych w parafii nie ma”¹².

Obok pracy społecznej proboszcz wzbogacał nabożeństwa, rozwijał religijność parafian i przekazywał wartości, na których budował życie poszczególnych ludzi i rodzin. Popularne stały się rekolekcje kierowane oddzielnie do mężczyzn, kobiet, młodzieży męskiej i żeńskiej. Przy parafii działało coraz więcej organizacji. Warto wspomnieć o działającym od 1907 roku Kole Związku Katolickiego. W omawianym okresie zarówno w Kongresówce i Galicji przyczyniło się ono do krzewienia oświaty, likwidacji analfabetyzmu na wsi, miało wsparcie władz duchownych. Działalność ta wpływała na podniesienie poziomu moralnego i duchowego parafian oraz wzmacniała potrzebę nauki, zdobywania wiedzy, propagowania języka narodowego i wartości patriotycznych. Proboszcz w swych notatkach zapisał, że:

„[...] działalność na polu krzewienia wartości oświatowych i narodowych wśród miejscowego ludu, a także kultury wpłynęła na ożywienie i włączenie się miejscowej ludności w życie parafii”¹³.

Podjęmowane inicjatywy na rzecz społeczności – organizowanie nabożeństw, ale i opieka nad czytelnią i biblioteką kontynuowane były od 1908 roku przez Koło Polskiej Macierzy Szkolnej. Proboszcz z Liskowa obserwował życie parafian zorganizowane zgodnie ze świętami kościelnymi, ludową pobożność związaną z kultem Matki Bożej, szczególnie wśród kobiet. Od 1909 roku powstają koła różańcowe parafianek, które proboszcz podzielił na Róże. Pracami poszczególnych Róż kierowała przełożona, u której odbywały się raz w miesiącu spotkania.

¹¹ Tamże, s. 73.

¹² Tamże, s. 42.

¹³ Tamże, s. 78–79.

„W 1912 roku do koła należało 108 kobiet, a liczba uczestniczących w spotkaniach w 1913 roku wyniosła 300. Pracami Parafialnego Koła Kobiet w Liskowie kierowała współpracowniczka ks. W. Blizińskiego Anna Sprusińska¹⁴. Do 1913 roku na terenie parafii powstało jedenaście takich kółek, skupiających po piętnaście osób każde.

Działalność na rzecz rodzin W. Blizińskiego to także organizowanie pielgrzymek do miejsc świętych, głównie do Częstochowy i sanktuarium w Kaliszu. O tych wyjazdach zamieszczał informacje na łamach prasy kaliskiej. Wsparciem dla prowadzonej działalności była budowa sklepiku parafialnego z czasopismami i książkami, pamiątkami religijnymi. W latach trzydziestych powołana została Akcja Katolicka, której pracami kierowali ziemianie: Maria Piątkowska i Aleksander Chrostowski, bowiem koło podzielone było na sekcję męską i żeńską. Członkowie zajmowali się działalnością charytatywną, wspieraniem chorych, organizowaniem spotkań okolicznościowych.

W czasie I wojny światowej, gdy Kalisz został spalony, w Liskowie znalazło schronienie wiele rodzin. Otrzymały bezpłatne posiłki.

„Do Gniazda Sierocego przygarnięto 54 dzieci bezdomnych Kaliszan. Otrzymały jedzenie i zapewniono im opiekę i naukę w ochronce. Pozostałe dzieci przyjęli pod swój dach gospodarze Liskowa¹⁵.

Później Bliziński zadbał o środki dla tych, którzy opuszczali Lisków i zabezpieczył opiekę pozostałym na miejscu 150 rodzinom.

Wpływ na kształtowanie postaw rodzin w parafii miała również budowa figur związanych z kultem religijnym, przy których organizowano okolicznościowe nabożeństwa skupiające mieszkańców. Objęto nimi także „letników”, którzy ze swymi rodzinami latem przebywali na terenie Krzyżówek. Później w 1934 roku powstała w lesie koźlątkowskim drewniana kaplica (funkcjonuje po dziś). Tutaj też zostało oddane do użytku letnisko dla dzieci. Aby pozyskać środki na powyższe inwestycje, Bliziński organizował wraz ze swymi współpracownikami loterie fantowe, festyny – „[...] zebrał kwotę 396,46 zł. zaś z ofiar [...] i prac wykonanych przy budowie 223,86 zł.”¹⁶. Ta kaplica służyła mieszkańcom kilku wsi: Koźlątków Wieś – 47 rodzin, Koźlątków Kolonia – 46 rodzin, Krzyżówki – Sokołówka – 56 rodzin¹⁷.

Do grup parafialnych skupiających mieszkańców (a nawet całe rodziny) w latach 1900–1939, organizowanych przez proboszcza w Liskowie, zaliczyć

¹⁴ Archiwum Parafialne w Liskowie, t. I (1897–1913) 1913/37 Protokół z zebrania członkiń Parafialnego Koła Kobiecego w sprawie pracy w ochronkach parafialnych.

¹⁵ Archiwum Parafialne w Liskowie, t. II, (1914–1934) Sprawozdanie z działalności Gniazda Towarzystw Opieki nad Dziećmi w Liskowie za rok 1914.

¹⁶ Archiwum Parafialne w Liskowie, t. III (1913–1936) 1933/69 Kosztorys budowy kaplicy na Krzyżówkach w latach 1933–1934.

¹⁷ Rocznik Diecezji Włocławskiej na rok 1934, Włocławek 1934, s. 115.

można: Parafialne Bractwo Trzeźwości, Chór i orkiestra parafialna, Związek Katolicki, Koła Różańca Świętego, Parafialne Koło Kobiet, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej, Akcja Katolicka, Sodalicja Mariańska.

Tak ugruntowane fundamenty pracy parafialnej i tworzenie wspólnoty dały kierunek kolejnym wyzwaniom, które przyczyniły się do rozwoju duchowego i intelektualnego mieszkańców Liskowa i okolicznych wsi.

Działalność oświatowa na rzecz rozwoju rodzin wiejskich

W działalności ks. W. Blizińskiego bardzo ważne miejsce zajmowała oświata, co potwierdza fakt, że już wkrótce po przybyciu do Liskowa zorganizował tajne komplety na plebani proboszczowskiej. W 1900 roku na terenie parafii było ponad 87% analfabetów. Istniała wówczas w Liskowie jednoklasowa szkoła mieszcząca się w zrujnowanym budynku chłopskim, gdzie uczyło się czterdzieścioro uczniów jedynie od listopada do marca. Poza sprowadzaniem prasy patriotycznej ks. W. Bliziński prowadził także potajemne kursy czytania i pisania dla dorosłych. Potwierdza to wpis: „Jedna z zapalczywych do nauki niejaka Tomalaczka z Dębska tak się przez zimę poduczyla, że napisała już list do męża do wojska. Ile to było radości”¹⁸.

W pozostawionych przez kapłana zapiskach widoczna jest troska o dziecko i rodzinę. Organizację edukacji na wsi, podniesienie rangi rodziny i warunków jej egzystencji Bliziński traktował jako zadanie realizowane na chwałę Boga i Ojczyzny. Realizację tego zadania utrudniał stosunek władz carskich oraz poziom intelektualny reprezentowany przez parafian.

W 1905 roku na terenie parafii liskowskiej Bliziński uruchomił sieć ochronek – tajnych szkółek. Działały one w Zakrzynie, Strzałkowie, Koźlątkowie i Józefowie (Olędry Liskowskie), Dębsku i Wygodzie. Pierwsza ochronka w Liskowie działała pod patronatem Zarządu Głównego Polskiej Macierzy Szkolnej. W 1913 roku uczęszczało do niej 150 dzieci. Liczba korzystających z ochronek na terenie całej parafii była początkowo niewielka, ale już w 1913 roku chodziło do nich 535 dzieci. W ciągu dziesięciu lat liczba analfabetów spadła z 87% do 27% u dorosłych, a wśród młodzieży do lat dwudziestu do 8%¹⁹.

Placówką o charakterze oświatowo-społecznym, powstałą również z inicjatywy ks. W. Blizińskiego, były uruchomione 25 marca 1905 r. warsztaty tkackie. Był to pomysł na znalezienie dla parafian zajęcia dającego zarobek na czas miesięcy zimowych, ograniczenie sezonowej migracji zarobkowej do Prus oraz zachęcenie „[...] do gorliwej uprawy lnu i noszenia odzieży z tkanin własnego wyrobu, jak to było przed laty, a co zwalczyłoby kupowanie po jarmarkach tan-

¹⁸ W. Bliziński, *Wspomnienia...*, dz. cyt., s. 35.

¹⁹ A. Kwiatkowski, *Rozwój 7-klasowej Szkoły Powszechnej w Liskowie*, „Liskowianin” 1928, nr 2, s. 3.

dety żydowskiej, tak bardzo wchodzącej w użycie”²⁰. Kolejną formą aktywizowania społeczności Liskowa, a także mieszkańców sąsiednich miejscowości, było zorganizowanie warsztatów zabawkarskich. Zostały one uruchomione 1 stycznia 1910 r. Działały do 1914 roku, bo zostały spalone przez wojska niemieckie. Zabawkarnia odrodziła się ponownie w 1923 roku, kiedy została włączona do Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej jako jeden z jej działów specjalnych. W placówce tej wychowankowie pobierali naukę w dwóch zawodach: ślusarsko-mechanicznym – nauka trwała trzy lata i zabawkarsko-stolarskim – od dwóch do trzech lat. Była to okazja do zdobycia zawodu, podjęcia pracy, odciążenia rodzin czerpiących zyski jedynie z rolnictwa. Młodzież wiejska mogła się uczyć, nie szukając daleko szkoły, co ograniczało wydatki rodzin na edukację.

Uzupełnieniem istniejącego od 1906 roku Kółka Rolniczego w Liskowie były powołane od 1907 roku kursy jedno- i trzymiesięczne dla mężczyzn i kobiet, które cieszyły się dużym powodzeniem wśród społeczności parafii liskowskiej. To one przyczyniły się do powstania Szkoły Rolniczej – placówki, która miałaby bezpośredni wpływ na rozwój gospodarstw chłopskich. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż powstała Szkoła Rolnicza w Liskowie, była wówczas piątą placówką tego typu w Królestwie Polskim. Była ona wyposażona w centralne ogrzewanie, oświetlenie elektryczne, wodociągi, sieć kanalizacyjną. Posiadała wzorowo urządzone mleczarnię, laboratorium mleczarskie, salę wykładową, a także internat dla czterdziestu uczniów. Tu dodatkowo organizowane były kursy mleczarskie. W 1910 roku proboszcz sprowadził także do Liskowa stałego instruktora wspomagającego gospodarzy wiedzą z zakresu nowoczesnego prowadzenia gospodarstw.

Kolejną instytucją oświatową, powstałą z inicjatywy ks. W. Blizińskiego, było uruchomione w 1916 roku Gimnazjum im. ks. Piotra Skargi o profilu humanistyczno-klasycznym. W 1919 roku oddano do użytku nowoczesny dwupiętrowy gmach gimnazjalny wyposażony w oświetlenie elektryczne, kanalizację i wodociągi. Później powstało na jego podwalinach Seminarium Nauczycielskie.

Elementem wspierającym dodatkowo edukację parafian był Uniwersytet Ludowy założony w 1938 roku w budynku szkoły powszechnej. Pomysł Blizińskiego skierowany był głównie do tych mieszkańców, którym praca na roli uniemożliwia podjęcie nauki. Proboszcz mocno naciskał na rodziców i zachęcał, by dbali o kształcenie dzieci. Powtarzał: „Oświata ludu dokona cudu”²¹. Wielokrotnie podkreślał, że młodzież ma obowiązek odwdziżyć się rodzicom i zadbać o swoją przyszłość, a warunkiem rozwoju dla wsi jest edukacja, zdobycie zawodu i wprowadzanie postępu. To one pozwolą wyrwać się rodzinom z nędzy, doprowadzą do poprawy bytu. W latach 1900–1927 w Liskowie działały liczne placówki oświatowe: sieć ochronek, Warsztaty Tkackie, Warsztaty Zabawkarskie, Szkoła Rolnicza, Gimnazjum Klasyczne, Państwowe Seminarium Nauczycielskie.

²⁰ W. Bliziński, *Wspomnienia...*, dz. cyt., s. 78–79.

²¹ Tamże, s. 57.

cielskie, Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa, 7-klasowa Szkoła Powszechna, Zawodowa Szkoła Żeńska²². Aby wzmocnić oświatę wśród rodzin parafii, głosił potrzebę intelektualnej rozrywki. Wskazywał książki, teatrzyki, jasełka, chór orkiestrę i gazety jako elementy kultury wyższej. Bliziński wiedział, że:

„[...] w warunkach skrajnego ubóstwa materialnego, a także duchowej biedy, wśród ludzi pozostawionych wydawałoby się własnemu losowi, którzy żyjąc, tak jakby zapomniano o ich istnieniu duszpasterz [...] winien wesprzeć ich dodać im otuchy i wiary”²³.

W latach 1900–1939 do Liskowa sprowadzane były różnorodne tytuły gazet: „Głos Wiary”, „Przewodnik Kółek Rolniczych”, „Gazeta Rolnicza”, „Gazeta Świąteczna”, „Zorza”, „Polak–Katolik”, „Zaranie”, „Głos Ludu”, „Biesiada Literacka”, „Rolnik i Hodowca”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Naród”, „Gazeta Kaliska”, „Ziemianka”, „Gazeta Poranna Dwa Grosze”²⁴.

W latach 1900–1922 działały też instytucje opiekuńczo-wychowawcze: Gniazdo Towarzystw Opieki nad Dziećmi, Ognisko Towarzystwa Gniazd Sierocych, Sierociniec św. Waclawa, Fundacja św. Waclawa²⁵.

Inicjatywy społeczne na rzecz rodzin i kobiet

Ks. W. Bliziński, organizując ruch społeczno-oświatowy na wsi, miał na uwadze również edukację niewiast. Już w 1917 roku odbywały się kursy praktyczno-społeczne dla gospodyń liskowskich. Od 1922 roku zorganizowano dwu- i trzyletnie kursy, które obejmowały przedmioty zawodowe i teoretyczne. Kurs trzyletni obejmował: naukę: kroju, szycia, trykotarstwa i zdobnictwa. Kurs dwuletni: naukę gospodarstwa domowego, pszczelarstwa, warzywnictwa. Dodatkowo prowadzono naukę z zakresu: religii, języka polskiego, historii, geografii, rysunku i rachunków²⁶. Zajęcia prowadziły ziemianki z okolicznych dworów. Angażowanie kobiet z Koła Ziemianek w działalność społeczną przyniosło korzyści. Celem było wydzwignięcie społeczności wiejskiej z zacofania oraz dzielenie się wiedzą z gospodyniami na temat prowadzenia gospodarstwa domowego. Poza tym działania Koła miały służyć podniesieniu poziomu kultury i higieny wśród społeczności wiejskiej²⁷. Po latach ks. W. Bliziński wspominał, że:

²² S. Kęszka, *Życie i dzieło ks. prałata Waclawa Blizińskiego 1870–1944*, Edytor, Kalisz 2008, s. 101.

²³ W. Bliziński, *Wspomnienia...*, dz. cyt., s. 19.

²⁴ S. Kęszka, *Życie i dzieło...*, dz. cyt., s. 84.

²⁵ Tamże, s. 130.

²⁶ W. Karczewski, *Sieroce Gniazdo, Fundacja sierocińca św. Waclawa*, Lisków 1931, s. 47.

²⁷ W. Bliziński, *O rozrywkach i odpoczynku na wsi*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” 1910, nr 7–8, s. 217–218.

„Gospodynie liskowskie, podobnie mniemam jak i wiele innych niewiast, znajdowały się w opłakanej sytuacji [...] rola ich sprowadzała się do oczekiwania przez wiele miesięcy na swych mężów, którzy poszukując pracy jakiegokolwiek pojawiali się z rzadka w domach, a gospodynie oczekując na nich starały się przeżyć tylko ten czas. Przy tym wszystkim, co moim zdaniem istotnym dla rodziny w takiej sytuacji znajdującej się było, to brak ojca i wychowanie dziatwy przez samotne matki. Upadek całkowity rodziny”²⁸.

Działalność Koła Ziemianek pokazała, że istnieje możliwość porozumienia pomiędzy chłopami a dworem. Pracami Koła kierowała od 1909 roku A. Sprusińska. W kolejnych latach działalność ta rozwinęła się i przybrała formę Koła Gospodyń Wiejskich. W. Bliziński doceniał zaangażowanie kobiet w sprawę rozwoju wsi. We wspomnieniach podkreślał:

„[...] brak i nieobecność kobiet w pracy jakiegokolwiek społeczności, lecz przede wszystkim wiejskiej, która rządzi się swymi prawami jest głównym powodem wszelkich niepowodzeń podejmowanych inicjatyw [...] Bo jakże uczynić nawet błahą sprawę, dla wszystkich istotną i zrealizować ją bez udziału tych na barkach, których tyle obowiązków spoczywa począwszy od wychowania dziatwy, a skończywszy na wysiłkach wkładanych w utrzymaniu domostwa w należytych porządku”²⁹.

W działalność społeczną na rzecz rozwoju rodzin proboszcz włączał kobiety. W odpowiedzi na odezwę Towarzystwa Opieki nad Dziećmi w Warszawie, ks. W. Bliziński już w 1905 roku utworzył Gniazdo dla biednej dziatwy, które w 1909 roku objęło swoją opieką 114 dzieci. Ze względu na działania wojenne na froncie wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku do Liskowa przeniesiono Sierociniec z Białegostoku, wspierany finansowo i organizacyjnie przez amerykański Czerwony Krzyż. Działania proboszcza wspierały Maria Bojanowska i Maria Kleczyńska, które posiadały odpowiednie kwalifikacje. Po wojnie ks. W. Bliziński (na prośbę rządu) pozostawił Sierociniec św. Wacława w Liskowie i po nawiązaniu kontaktu z Eleonorą Jankiewicz – Matką Generalną Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny ze Starej Wsi uzyskał jej zgodę na przyjazd pięciu sióstr do Liskowa. We wrześniu 1920 roku przystąpiono do budowy szpitala dla podopiecznych zakładu. Ukończono go już w grudniu 1920 roku i zaopatrzone w trzydzieści łóżek, niezbędny nowoczesny sprzęt medyczny i specjalistyczną opiekę.

Promocja opieki zdrowotnej, higieny i zdrowia wśród mieszkańców Liskowa objęła nie tylko dzieci, ale i całe rodziny. W 1923 roku powstał tu prawdopodobnie pierwszy na polskiej wsi gabinet stomatologiczny, był lekarz, pielę-

²⁸ W. Bliziński, *Wspomnienia...*, dz. cyt., s. 70–71.

²⁹ Tamże, s. 78–79.

gniarka i punkt opieki pediatrycznej – Stacja Matki i Dziecka³⁰. Zwieńczeniem tych inicjatyw było oddanie do użytku w 1931 roku Ośrodka Zdrowia.

W latach 1900–1937 powołanych zostało przez W. Blizińskiego wiele organizacji kulturalno-społecznych, w których działały także i parafianki, np.: chór, trzy orkiestry, Parafialne Kółko Kobięc, Koło Gospodyń Wiejskich, biblioteki, świetlice, Ochotnicza Straż Pożarna, Czerwony Krzyż, Przystosowanie Wojskowe, Związek Strzelecki, Związek Rezerwistów, Liga Drogowa, Klub Inteligencji³¹.

Spółdzielczość drogą do poprawy egzystencji

Innym elementem programu kapłana, prowadzącym do wydzwignięcia ludu z nędzy, ubóstwa i zacofania, było zorganizowanie kas oszczędności, które przyczyniły się do postępu rolniczego, a także stały się swego rodzaju szkołą oszczędności dla ludności wiejskiej. Następnym punktem działań ks. W. Blizińskiego było utworzenie organizacji spółdzielczych. W tym celu w 1902 roku zorganizowana została z inicjatywy proboszcza Spółdzielnia Spożywcza, a od 1924 roku Spółdzielnia Handlowa „Gospodarz”, skupiająca: mleczarnię, piekarnię, Stowarzyszenie Zbożowe oraz Stowarzyszenie Budowlane. Podczas prelekcji wygłoszonej w Wilnie Bliziński podał, że:

„Kobiety miast piec chleb u siebie przynoszą mąkę do piekarni i za 100 kilo mąki dostają 110 kilo chleba. A każda ma tyle ułatwienie, że w domu u siebie nie potrzebuje się kłopotać o ten chleb codzienny”³². „Gospodynie – [pisze Bliziński – Ż.M.-T.] – przygotowały ciasto w domu, przyniosły je do pieca płacąc bardzo mało od wypieków. Po pewnym czasie przekonały się, że lepiej będzie wybudować piec większy i sprowadzić piekarza. [...] Kobiety przynosiły tylko mąkę, np. 20 kg i dostawały za spółdzielni kwit do piekarni na 22 kg chleba...”³³.

Do instytucji ekonomiczno-społdzielczych działających w latach 1900–1924 na terenie Liskowa należały: Spółka Rolniczo-Handlowa Gospodarz, Wzajemne Ubezpieczenia od Ognia Snop, Kasa Drobного Kredytu, Kółko Rolnicze, Spółdzielnia Mleczarska, Stowarzyszenie Zbożowe, Spółka Budowlana, Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa Rolnik, piekarnia, masarnia³⁴.

Do 1927 roku wybudowano 180 budynków mieszkalnych i gospodarczych, co zmieniło charakter Liskowa i życie mieszkańców. Z inicjatywy proboszcza

³⁰ W. Piątkowski, *Promocja zdrowia w społeczności lokalnej – przykład Liskowa 1900–1939*, „Promocja Zdrowa. Nauki Społeczne i Medycyna”, Lublin 1994, nr 1–2, s. 6.

³¹ S. Kęszka, *Życie i dzieło...*, dz. cyt., s. 158.

³² W. Bliziński, *Przyszędłem...*, dz. cyt., s. 29.

³³ Tenże, *Wspomnienia...*, dz. cyt., s. 72.

³⁴ S. Kęszka, *Życie i dzieło...*, dz. cyt., s. 119.

podjęto działania zapewniające mieszkańcom dostęp do środków transportu i łączności. Były (zakończone odmową władz carskich) próby uruchomienia kolei żelaznej. W 1917 roku powołano karetkę konną, którą przez 1,5 godz. można było dojechać do Kalisza oraz Agencję Pocztową. W 1910 roku w Liskowie pojawił się pierwszy telefon. Aktywizowanie środowiska wiejskiego, poprzez zawiązanie szeregu organizacji kulturalno-społecznych i spółdzielczych, przynosiło efekty. Gdy zachodziła potrzeba, proboszcz interweniował w sprawach niegodziwości, które osłabiały sytuację materialną rodzin. Zlikwidował nieuczciwą działalność żydowskich kupców skupujących płody rolne. Angażował bezpośrednio chłopów we wzajemną pomoc i pracę spółdzielczą. Ksiądz W. Bliziński był zwolennikiem przemysłu ludowo-domowego, który był źródłem dodatkowych dochodów dla bezrolnych i małorolnych chłopów³⁵. Ważną rolę w działalności ks. W. Blizińskiego odgrywała akcja propagandowa. W tym celu w 1924 roku powołane zostało do życia pismo „Liskowiak” (od 1926 roku „Liskowianin”), na łamach którego prezentowane były podejmowane bieżące działania.

Inną inicjatywą kapłana, której celem było przedstawienie dokonania Liskowa rodakom w kraju oraz poza jego granicami, było zorganizowanie w 1925 roku wystawy „Wieś Polska Lisków”, na której zaprezentowano dotychczasowy dorobek jego pracy i wszystkich wspierających go mieszkańców. Podkreślić w tym miejscu należy duże zaangażowanie miejscowej ludności, w tym kobiet z Koła Gospodyń Wiejskich. Wystawę zwiedziło ponad 43 tys. osób, w tym wycieczki z zagranicy. Podobna wystawa odbyła się w Liskowie jeszcze raz. Nosiła ona tytuł „Praca i kultura wsi”, a zorganizowano ją w czerwcu 1937 roku.

Aktywizacja rodzin parafii, szczególnie kobiet, widoczna była także podczas innych okazyjnych działań, np.: wizytacje biskupie, Kongres Eucharystyczny, święta ludowe i kościelne.

Działalność polityczna

Wacław Bliziński, jako poseł, senator, w swych wystąpieniach przed izbą poselską postulował o zakładanie świetlic i stacji opieki nad dzieckiem, i samotną matką na wsiach, rozwój szkół powszechnych, budowanie domów ludowych, likwidowanie żebractwa, bezdomności oraz uchwalenie uchwały o opiece społecznej. Zabiegał o budowę aptek, dostępność lekarzy na wsiach, co ograniczyć miało praktyki znachorskie, bo:

„[...] kto przyjrzał się bliżej gehennie nędzy wiejskiej i miał możliwość poznania warunków w jakich przeważnie rozwija się i rośnie dziecko chłopskie [...] ten dopiero może ocenić bezmiar potrzeb”³⁶.

³⁵ G. Waliś, *Idee spółdzielcze ks. W. Blizińskiego*, „Liskowianin” 1997, nr 4, s. 8–9.

³⁶ W. Bliziński, *Przyszedłem...*, dz. cyt., s. 126.

Apelował też do władz o zainteresowanie się losem starców i kalek żyjących na wsi. 13 marca 1920 r. wniósł pod obrady sejm projektu o zasilenie ze strony państwa polskiego inicjatywy założenia 40 ognisk pogotowi opiekuńczych. Głosił, iż:

„[...] powołanie ognisk zapobiegnie rosnącej liczbie dzieci bezdomnych, co szczególnie widoczne jest w większych ośrodkach miejskich. [...] będą to ośrodki przeznaczone dla dzieci bezdomnych, zagubionych i zabłąkanych [...] dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej”³⁷.

W sejmie postulował o godność człowieka, ograniczanie bezrobocia i wsparcie inicjatyw socjalnych. Zajmował się niesieniem pomocy materialnej i duchowej żołnierzom i ich rodzinom. W senacie wielokrotnie podkreślał, że wiele zapowiedzi dotyczących pomocy rodzinie, działań na rzecz dzieci nie zostało zrealizowanych.

„Blisko połowa dzieci szkolnych wiejskich zmuszona jest uczyć się w warunkach bardzo prymitywnych i bez widoków dalszego kształcenia. Taki stan rzeczy wieś poczytuje sobie za wielką krzywdę. [...] pożądane jest w tym celu powiększanie zasiłków na stypendia [...] i zwalnianie z opłat młodzieży, której rodzice i tak ponieść muszą z reguły większe wydatki aniżeli mieszkańców miast”³⁸.

Zakończenie

Ks. Wacław Bliziński to człowiek mający wiele odwagi, czasami porywczy i gwałtowny, którego nie zrażała „opór materii” oraz trudności dnia codziennego. To dzięki jego uporowi i pracy Lisków stał się symbolem odrodzenia wsi polskiej. Jego doświadczenia, dotyczące likwidacji zacofania społecznego i rozwoju techniczno-edukacyjnego, pokazały, że na polskiej wsi zmiany w zakresie ówczesnego funkcjonowania rodzin, roli kobiet w życiu społecznym są możliwe.

Wacław Bliziński pisał:

„Wierzę jednocześnie, że inicjatorem, budzicielem oświeconego tłumu może być nie tylko tzw. inteligent, lecz i chłop prosty, kobieta z ludu – owiana duchem miłości, poświęcenia, ofiarnego zapału”³⁹.

Prężną działalność ks. W. Blizińskiego przerwał wybuch II wojny światowej. Z chwilą wkroczenia oddziałów niemieckich na Ziemię Kaliską umieszczony został na liście osób przewidzianych do aresztowania. Początkowo ukrywał się w Warszawie, następnie opiekowały się nim Siostry Służebniczki w Często-

³⁷ 113 postulat Sejm Ustawodawczy, Stenogram Sejmowy z 23 stycznia 1920 roku, s. 7–10.

³⁸ 9 postulat Stenogram Sejmowy V z dnia 13 marca 1939 roku.

³⁹ W. Bliziński, *Wspomnienia...*, dz. cyt., s. 171–172.

chowie. Tam też zmarł 17 października 1944 roku. Zgodnie z jego wolą, już po zakończeniu działań wojennych, ciało kapłana 17 października 1946 r. sprowadzone zostało do Liskowa i spoczęło na miejscowym cmentarzu.

Bibliografia

- Bliziński W., *Przyszedłem Wam przychylić nieba i chleba*, oprac. S. Kęszka, Edytor, Kalisz 2005.
- Bliziński W., *Wspomnienia z mego życia i pracy*, oprac. G. Waliś, KTPN, Kalisz 2003.
- Chmielińska A., *Wieś polska Lisków w ziemi kaliskiej*, Tłocznia Drukarni „Gazety Kaliskiej”, Lisków 1925.
- Karczewski W., *Sieroce Gniazdo, Fundacja Sierocińca św. Wacława*, Lisków 1931.
- Kęszka S., *Ksiądz Wacław Bliziński. Kapłan – społecznik – polityk*, Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej, Kalisz 2000.
- Kęszka S., *Życie i dzieło ks. prałata Wacława Blizińskiego 1870–1944*, Edytor, Kalisz 2008.
- Kostańska-Szewczyk J., *Pamiętnik z mego życia*, Poznań 2005, [rkps. 22 strony].
- Kwiatkowski A., *Rozwój 7-klasowej Szkoły Powszechnej w Liskowie*, „Liskowianin” 1928, nr 2.
- Moczydłowska M., *Wieś Lisków na podstawie wiadomości zebranych na miejscu*, Druk „Gazety Kaliskiej”, Kalisz 1913.
- Piątkowski W., *Promocja zdrowia w społeczności lokalnej – przykład Liskowa 1900–1939*, „Promocja Zdrowia. Nauki Społeczne i Medycyna”, Lublin 1994, R. 1, nr 1/2.
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Wac%C5%82aw_Blizi%C5%84ski [dostęp: 20.05.2018].
- Kęszka S., *Wacław Bliziński (1870–1944). Kapłan – społecznik – polityk*, por. źródło: <http://www.info.kalisz.pl/biograf/blizinski.htm> [dostęp: 19.04.2018].
- Kustra C., *Opieka Kościoła nad dziećmi i młodzieżą*, por. źródło: [xhttps://books.google.pl/books?id=xrE_CgAAQBAJ&pg=PA122&lpg=PA122&dq=wacław+bliziński+na+rzecz+rodziny](https://books.google.pl/books?id=xrE_CgAAQBAJ&pg=PA122&lpg=PA122&dq=wac%C5%82aw+blizi%C5%84ski+na+rzecz+rodziny) [dostęp: 06.04.2018].
- Łętocha R., *Lisków – wzorowa wieś ks. Wacława Blizińskiego*, por. źródło: <http://nowyobywatel.pl/2012/11/19/liskow-wzorowa-wies-ks-waclawa-blizinskiego/> [dostęp: 16.05.2018].